

НАДІЯ ОНИЩЕНКО

Член Національної спілки журналістів України. Закінчила факультет журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Працювала кореспондентом, заступником редактора газети «Ніжинський вісник», власним кореспондентом газети «Деснянська правда». Друкувалася в газетах «Урядовий кур'єр», «Слово Просвіти», «Дзеркало тижня».

Редактор та упорядник науково-популярних і літературно-художніх видань «Євреї в Ніжині» (Ніжин, 2001), «Як це було...» Діни Грудіної (Ніжин, 2010), «Сила душі» Володимира Назарова (Ніжин, 2008). Автор численних публікацій на краєзнавчу тематику в науково-популярних збірниках «Греки в Ніжині», «Поляки в Ніжині».

Як директор Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя редагує науково-популярний журнал для вчителів України та діаспори «Наш український дім» та газету «Український дім».

ТАРАС ШЕВЧЕНКО і ніжинські греки

Документи гетьманської канцелярії Богдана Хмельницького, датовані 1657 роком, засвідчили нове унікальне явище в історії України – появу грецької спільноти міста Ніжина. Купці-емігранти переважно грецького походження та православного віросповідання, що в цей час активно переселялися з окупованого Османською Туреччиною Балканського півострова на сусідні християнські землі, обрали Ніжин, на той час впливовий адміністративний, економічний та торговельний центр Лівобережної України, осередком свого перебування. Уряди Гетьманщини, а згодом і Російської імперії, заохочуючи до переселення в Ніжин та активної комерційної діяльності, надавали грекам економічні пільги та юридичну автономію. Домінуюче становище в економічному житті регіону та суттєвий приток капіталів дозволили ніжинським грекам поживити суспільне й громадське життя Ніжина XVII-XVIII століть.

Ніжинські греки відіграли важливу роль у житті і творчості Тараса Григоровича Шевченка. Про це читаємо в його повісті «Близнець». Ніжинський грек з походження художник Олексій Венеціанов брав участь у викупі українського митця з кріпацтва.

"В городе Нежине квартировал армейский пехотный полк NN. В этот полк был переведен мой приятель и поселился в белой хатке с садиком и цветничком, как раз против греческого кладбища. В первый же день он заметил в цветнике такой цветок, что у него и слюнки потекли. Этот очаровательный цветок была красавица на самой заре жизни и одно-единственное добро беднейшего вдового старика мещанина Макухи.

Продолжение и конец повести вам известен, терпеливые читатели. И я не намерен утруждать вас повторением тысячи и одной, к несчастью не вымышленной, повести или поэмы в этом плачевном роде, начиная с "Оды" Баратынского и кончая "Катериной" Шевченка и "Сердечной Оксаной" Основьяненка. Продолжение и конец решительно один и тот же. С тою только разницею, что приятеля моего чуть было не заставили

жениться – на мешчанке Якильїне, дочки Макухи. Спасибо доброму старику, полковому командирі: он вступився за свого офіцера. А то бы как раз перевенчали офіцера с мешчанкою. Но и добрый старик, полковой командир, лучше ничего не мог придумать, как подать ему немедленно в перевод, и концы в воду. Он назавтра же подал в перевод. Он навещал Якильїну, едва движущуюся, и уверял старика, что он с каждой почтой ждет родительского благословения. Пришел перевод. И он для такой радости зашел в так называемую кондитерскую Неминая, и порядком кутнул перед выездом, и начал рассказывать какому-то тоже нетрезвому, но богатому Попандопулю свое рыцарское похождение с Якильїной. И так увлекательно рассказывал, что богатый эллин не вытерпел и захал ему всей пятерней в благородный портрет, а он эллина, а эллин опять его, и пошла потеха. Но как эллин был постарше летами и силами послабее, то он и изнемог. А к тому времени подоспел блюститель в виде городничего и повелел борющихся взять под арест. Завязалось дело. Богатого торгаша эллина оправдали, а благородного неимущего офіцера оженили на мешчанке Якильїне и перевели в астраханский баталион”.

Цей епізод з повісті Тараса Шевченка “Близнець” міг написати лише очевидець. Автор, як і в інших повістях, вказує на історичні деталі, а саме кондитерську Неминая, яку в багатьох джерелах часом називають готелем. А в будиночку з квітником навпроти грецького кладовища, цілком вірогідно, мешкав художник, викладач Ніжинського повітового училища Іван Максимович Сошенко.

Шевченко зустрівся з ним у Ніжині 1846 року, подорожуючи Україною. Ось як описує цей епізод Олександр Кониський: “Була саме масниця, коли наші подорожні приїхали до Ніжина. Ніжин – місто невеличке. На той час воно було осередком освіти для Чернігівщини і для північно-західної Полтавщини. Тут пишався тоді Безбородьків ліцей. Хоч рука царя Миколи і приголомшила ліцей, а проте все ж він притягував до себе лівобережну молодіж і надавав Ніжину значної ваги. Окрім ліцея, у Ніжині була гімназія, дві чотирикласових і кілька однокласових шкіл. Се вже робило Ніжин містечком інтелігентним. До того ж за Ніжином була добра минувшина історична, найпаче крамарська, через що серед людності його було доволі людей з достатками: між ніжинськими греками були багатирі, навіть мільонники.

Коли Шевченко і Чужбинський (останній до того ж і годованець Ніжинського ліцею) приїхали в Ніжин, дак про приїзд їх зараз залунала чутка по місту і “двері нашої квартири, – розповідає Чужбинський, – не зачинялися найпаче від студентів: між ними тоді ще був і відомий потім пе-

рекладник творів Шекспіра, Шіллера, Гете, Шевченка – Микола Гербель”. У четвер на масниці у ніжинському клубі (казино) був баль. Тарас і Чужбинський пішли на баль. Один з старшини клубної, побачивши, що у Шевченка на голові шапочка, і не відаючи, хто він такий, чю голову вкриває та шапочка, не хотів пустити його на баль. Але ж суворому старшині зараз з’ясовали, що шапочка вкриває голову генія України і в якому б убранні не був Шевченко, він, зайшовши до клубу, робить останньому честь і шанобу. Звісно, поетові й на думку не спало гніватися на таку пригоду; він вельми сміявся з неї. Вітали Шевченка ніжинці дуже добре, найпаче молодіж під проводом Гербеля. Гербелеві він написав тоді в альбом оці вірші:

*За думою дума роєм вилітає,
Одна давить душу, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче
У самому серці, може й Бог не бачить.*

Не забув Шевченко побачитись, хоч на коротенький час зі своїм добродієм Сошенком, що учителював тоді в Ніжині. Сошенко висловив йому дорікання за його поему мовою російською “Тризна”.

Шляхетну роль у житті Шевченка відіграв художник Олексій Венеціанов, за походженням ніжинський грек. В автобіографічній повісті “Художник” Тарас Шевченко згадує “старика Венеціанова”, який “в добром деле сыграл роль усер-

Іван Максимович Сошенко

Художник Олексій Венеціанов

дного і благородного маклера”, завдячуючи чому поет отримав вольну від свого поміщика.

Матеріали Ніжинського Грецького Братства та магістрату, які зберігаються в Чернігівському облдержархіві, свідчать, що прапрадід Венеціанова Іван Прока, прадід Федір, дід Георгій – вихідці з Греції, Емпірської провінції, з містечка Богдарії від тамтешнього почесного дворянського роду, з яких дід Георгій (Юрій) Федоров Венеціанов, користуючись від Російського самодержця привілеями, дарованими Ніжинському Грецькому Братству, прибув на проживання в місто Ніжин... Тож саме Юрієві Федоровичу Венеціанову та його сину Гаврилові Юрійовичу, вправним грецьким купцям, ми завдячуємо тим, що поєднали вони наше місто з ім'ям великого Венеціанова. Це були 1730-1740 роки.

Михайло Венеціанов, рідний дядько художника, володів хутором Веприк, що на Ніжинщині, до середини 20-х років XIX ст., де, за даними перепису 1782 року, налічувалося 70 душ селян. Після його смерті дружина Катерина продала успадкований від чоловіка хутір.

Батько ж художника Гаврило Юрійович з Ніжина виїхав до Москви ще в кінці XVIII ст. (1760-1770 рр.). У сповідальних книгах московської церкви Воскресіння Христового він іменується “ніжинським купцем, греком”, потім “московським купцем, греком”, а з 1785 року – уже просто “московським купцем”. У такому купецькому домі 7 (18) лютого 1780 року народився Олексій Венеціанов – майбутній художник.

В “Автобіографічній записці О. Г. Венеціанова”, яка зберігається в Архіві інституту російської лі-

тератури РАН, художник писав: “У 1819 році залишив службу для того, щоб повніше присвятити себе живопису з оригіналів природи, для чого поїхав у своє село, там зайнявся безумовною увагою природи”. Разом з дружиною Марфою Панасівною Азар'євою О. Г. Венеціанов придбав невеличкий маєток “Трениха-Сафонково”, що на березі річки Ворожба, за 77 верст від міста Вишній Волочок Тверської губернії. Кріпаків у нього не було, лише 12 душ дворових.

“Щоб затвердитися на шляху, який обрав тоді для себе, Венеціанов (художник говорить про себе в третій особі – Авт.) почав брати до себе на своє утримання бідних хлопчаків і навчати їх живопису за прийнятою ним методикою, яка полягала в тому, щоб не давати копіювати, а починати розглядати натуру.

Усіх учнів у Венеціанова було в різний час більше 70 чоловік... З них 7 були кріпосними людьми і опікою його відкуплені”.

1830 року митець мав 14 тисяч боргів і в Опікунській раді заклав дружинин маєток. Але він все ж втратив засоби на утримання школи, і його учні тепер просто приходили до нього.

Дружні стосунки пов'язували Тараса Шевченка з маріупольським греком Феоктистом Хартахаєм. Будучи студентом Київського, а потім Петербурзького університету, він близько познайомився з поетом, який подарував йому “Кобзар” з автографом. Саме Хартахаю українське студентство в Петербурзі доручило виступити на похороні поета. Феоктист Хартахай промовив українською мовою схвильовані прощальні слова: “Україно, мати наша! Де твоя утіха, де витає і що тепер робить? Зомліли ніженьки, що по світу носили, зложились рученьки, що тобі служили, закрились карі очі, що на тебе любуючи і сумуючи гляділи, минулися думи й пісні! Перестав твій Тарас сльози лити, стомився, заснути схотів. Матінко наша, Україно, степи наші, могили, Дніпре широкий, небо наше сине! Хто вам пісню заспіває і про вас згадає? Хто вас так щиро любитиме і за вас душу положить? Тарас Григорович – у труні, споряджений на той світ! Затих і замовк наш соловейко на віки! Україно! Де твій син вірний? Мово українська! Де твій батько, що тебе так шанував, що через його і тебе ще більше поважати стали?!”

1999 року нащадки ніжинських греків об'єдналися в міське товариство імені братів Зосимів. З 2000-го – вони члени Федерації Грецьких Товариств України. Як і в XVII-XVIII століттях, розвивають культурне життя в місті, яке прихистило їхніх предків у часи вигнання. Не тільки вихідці з еллінських родин, а й українські діти вивчають грецьку мову в одній із міських гімназій. І тепер читають Тараса Шевченка українською і грецькою мовами. ■ ■ ■